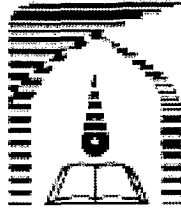

92157

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

« پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته مطالعات زنان »

« عنوان »

جایگاه متعه طلاق در نظام قانونگذاری اسلامی

زهره کاظمی

استاد راهنما:

سرکارخانم دکتر عزت السادات میرخانی

استاد مشاور

سرکارخانم دکتر نهله غروی نائینی

۱۳۸۷ / ۱۲ / ۱۵

پاییز ۱۳۸۶

۹۲۱۵۸

بسمه تعالی

« تاییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم زهره کاظمی تحت عنوان « جایگاه متعه طلاق در سیستم (نظام) قانونگذاری اسلامی » را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

رتبه علمی

نام و نام خانوادگی

اعضای هیئت داوران

استادیار میرزا

۱- استاد راهنما : سرکارخانم دکتر عزت السادات میرخانی

دانشیار

۲- استاد مشاور : سرکارخانم دکتر نهله غروی نائینی

استادیار

۳- استاد ناظر : حجت الاسلام والمسلمین مهدی مهریزی

استادیار

۴- استاد ناظر : جناب آقای دکتر ابوالقاسم نقیبی

دانشیار

۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی : سرکارخانم دکتر نهله غروی نائینی

دستورالعمل حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی

دانشگاه تربیت مدرس

با عنایت به سیاست های پژوهشی دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیئت علمی، دانشجویان، دانش آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش های علمی که تحت عناوین پایان نامه، رساله و طرح های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد ذیل را رعایت نمایند:

ماده ۱ - حقوق مادی و معنوی پایان نامه ها / رساله های مصوب دانشگاه متعلق به دانشگاه است و هر گونه بهره برداری از آن باید با ذکر نام دانشگاه و رعایت آیین نامه ها و دستورالعمل های مصوب دانشگاه باشد.

ماده ۲ - انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان نامه / رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارایه در مجامع علمی می باید با نام دانشگاه بوده و استاد راهنما نویسنده مسئول مقاله باشند.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش آموختگی به صورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان نامه / رساله نیز منتشر می شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳ - انتشار کتاب حاصل از نتایج پایان نامه / رساله و تمامی طرح های تحقیقاتی دانشگاه باید با مجوز کتبی صادره از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه و بر اساس آیین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴ - ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارایه در جشنواره های ملی، منطقه ای و بین المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان نامه / رساله و تمامی طرح های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵ - این دستورالعمل در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۱۳۸۴/۴/۲۵ در شورای پژوهشی دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب لازم الاجرا است و هرگونه تخلف از مفاد این دستورالعمل از طریق

مراجع قانونی قابل پیگیری خواهد بود (۱۳۸۴/۶ پ)

زهرا کاظمی

چکیده :

حقوق زن گستره بسیار وسیعی داشته و شامل حوزه های حقوق مدنی کیفری، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و غیره می شود. اما به سبب نقش بنیادینی که اقتصاد در سرنوشت بشر در خانواده و جامعه ایفا می کند، دفاع از حقوق مالی زنان، افراد، گروه ها و حلقه های دفاع از حقوق زنان را سخت مشغول داشته است. هرچند زنان به کسب برخی موقعیت های برابر در اجتماع نایل شده اند، اما اتخاذ مواضع انحرافی یا افراطی برگرفته از فرهنگ غرب، موجب انحطاط اخلاقی جوامع، سستی بنیان خانواده، بحران هویت، افسردگی های روحی و خودکشی دختران، قاچاق زنان و دختران، فقر بیشتر زنان و افزایش آمار طلاق به عنوان مسایل لاینحل گردیده است.

این در حالی است که در «نظام حقوق مالی زن در اسلام» به دلیل اهمیت نقش خانواده در تحقق اهداف و مصالح فردی و اجتماعی و جایگاه محوری زن در خانواده، حمایت از حقوق زنان به شکلی است که تمام ابعاد زندگی زنان را چه در بعد طبیعی، چه در بعد انسانی و حتی معنوی شامل شده و تمام اصول حاکم بر نظام خانواده و نظام جمعی لحاظ گردیده است. بدین منظور «حقوق مالی زوجه» در زمان برقراری علقه زوجیت و حتی پس از انحلال نکاح (طلاق، فسخ و ...) گستره وسیعی از آیات و روایات را به خود اختصاص داده است که به نوعی مصونیت قانونی زنان را در مسایل مالی و اقتصادی به ارمغان می آورد تا در سایه برخورداری از کرامتی خاص در خانواده و جامعه، بتوانند در مسیر تامین اهداف سیاسی و کلان شریعت یعنی عبودیت، حفظ دین، حفظ نفس و حفظ نسل و ... حرکت کنند.

این حقوق مالی شامل سه دسته مالکیت های اصلی و با لذات، مالکیت های تبعی و مالکیت های حمایتی است که که حق دریافت «متعّه طلاق» یکی از اقسام مالکیت های حمایتی از زنان مطلقه است به طوری که می توان آن را یکی از راهکارهای نظام قانون گذاری اسلام در جهت حمایت از زنان مطلقه، تدارک استقلال همراه با کرامت، امنیت و سکونت، پیشگیری از فقر و تنگدستی و سلامت نفس آنان دانست که خود سلامت نسل را به دنبال خواهد داشت. تفاوت اصلی میان نظام حقوقی اسلام با سایر نظام های حقوقی در به رسمیت شناختن این حق مالکیت است چرا که منابع مالی زنان را در درون کانون خانواده به عنوان مادر و همسر بسیار مورد توجه قرار داده و از سوی دیگر حق دریافت مهریه، اجرت المثل، حق سکنی و دریافت متاع به هنگام طلاق، تأمین نفقه در دوران عدّه و نیز حمایت های حکومت اسلامی از زنان را در موارد خاص به رسمیت شناخته و از فقر مالی و آسیب های ناشی از آن پیشگیری نموده است. در این پژوهش آیات و روایات متعه طلاق در چهارچوب اهداف و مقاصد کلان شرع و اصول و قواعد راهبردی حاکم بر سیستم قانونگذاری اسلامی که منجر به حمایت های مالی خاصی از زنان و به ویژه زنان مطلقه گردیده است بررسی شد، در بررسی های تفاسیر، روایات و نظرات فقهای شیعه و سنی می توان به دو برداشت متفاوت از «متعّه طلاق» دست یافت :

نظر مشهور که آرای اکثر مفسران و فقها را به خود اختصاص می دهد. طبق این نظر، متعه طلاق خاص مطلقاتی است که در عقد نکاح برایشان مهر تعیین نشده و پیش از نزدیکی طلاق داده شده اند، در این صورت متعه طلاق جایگزین مهریه است.

نظر خلاف مشهور که آرای معدودی از اندیشمندان اسلامی را شامل می شود. مطابق این نظر متعه طلاق حقی مالی برای همه زنان مطلقه است چه برایشان مهر تعیین شده باشد یا مهر تعیین نشده باشد، چه پیش از نزدیکی طلاق داده شده باشند یا پس از نزدیکی.

پس از نقل آرا و نظرات مختلف پیرامون متعه طلاق، آرای مفسرین، فقهای صاحب نظر و ادله آنان در مورد اثبات متعه طلاق به عنوان یک حق مالی برای زنان مطلقه مورد ارزیابی قرار گرفته، قواعد علم اصول فقه، دانش مقاصد شریعت و نگاه سیستمی به اجزای تشکیل دهنده نظام حقوقی اسلام به منظور حرج و تعدیل این نظرات و وصول به یک نظریه نزدیک به واقع به کار گرفته شده است.

واژگان کلیدی: مقاصد، مصالح، انحلال نکاح، حقوق مالی زوجه، متعه طلاق.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

مقدمه

بخش اول

کلیات

۳	۱-۱- طرح مسئله
۵	۱-۲- ضرورت تحقیق
۶	۱-۳- پیشینه تحقیق
۹	۱-۴- هدف ما
۹	۱-۵- روش تحقیق و ابزار گردآوری اطلاعات
۹	۱-۶- سئوالات تحقیق
۱۰	۱-۷- فرضیه ها

بخش دوم

مبانی نظری

۱۲	فصل اول : واژه شناسی
۱۲	گفتار اول : متعه طلاق
۱۲	۱- متعه در قرآن کریم
۱۳	۲- متعه در فرهنگ لغات
۱۴	گفتار دوم : مقاصد
۱۴	گفتار سوم : مصالح
۱۵	گفتار چهارم : انحلال نکاح
۱۵	گفتار پنجم : حقوق مالی زوجه
	فصل دوم : خانواده
۱۷	گفتار اول : کارکرد خانواده
۲۰	گفتار دوم : اهمیت خانواده در اسلام
۲۲	گفتار سوم : اصول حاکم بر خانواده در قرآن
۲۲	۱- اصل طهارت
۲۳	۲- اصل امنیت
۲۳	۳- اصل تقدّم مصلحت خانواده بر منافع فردی
۲۴	۴- اصل معروف
۲۵	۵- اصل عدم تعدی به حقوق انسانی
۲۵	۶- اصل عدم ضیق و ضرر

۳۰ فصل سوم : بررسی تاریخی حقوق مالی زن در طلاق
۳۰ گفتار اول : پیش از میلاد
۳۱ گفتار دوم : عهد قدیم
۳۳ گفتار سوم : عهد جدید
۳۴ گفتار چهارم : اعراب جاهلی
۳۵ گفتار پنجم : مذمومیت طلاق
۳۷ گفتار ششم : مدرنیته و پیامدهای آن در عرصه مسایل زنان

بخش سوم

بررسی میانی سیستم قانونگذاری اسلامی

۴۲ فصل اول : نظام سازی اجتهاد در مکتب تشیع
۴۲ گفتار اول : فقه شیعه
۴۶ فصل دوم : ویژگی سیستم (نظام) قانونگذاری اسلامی
۴۶ گفتار اول : توجه به شریعت به عنوان یک مجموعه
۴۶ گفتار دوم : توجه به اهداف و مقاصد شریعت
۴۷ ۱- مقاصد شریعت وفقه
۴۸ ۲- هستی هدفمند
۴۹ فصل سوم : جایگاه مقاصد شرعی در آیات
۴۹ گفتار اول : اهداف و مقاصد کلان شریعت
۵۱ ۱- حفظ دین
۵۳ ۲- حفظ نفس
۵۴ ۳- حفظ نسل
۵۵ ۴- حفظ عقل
۵۶ ۵- حفظ مال
۵۷ گفتار دوم : اهداف و مقاصد میانی شریعت
۵۷ ۱- تزکیه و پرورش ، تعلیم و آموزش
۵۸ ۲- اخراج از ظلمت و رساندن به نور (بصیرت) و بالابردن بینش
۵۸ ۳- شکوفا نمودن استعدادها و خردهای پنهان در زیر غبار کفر
۵۹ ۴- برخوردار کردن از زندگی پاکیزه و حیات طیّب
۵۹ ۵- برداشتن بارهای سنگین خرافه و جهل از دوش مردم
۵۹ ۶- تطهیر از زشتی ها و پلشتی ها
۶۰ ۷- قیام به عدل

۶۰	۸- رشد به وسیله ابتلاء.....
۶۰	۹- حاکمیت قوانین الهی.....
۶۱	گفتار سوم : اهداف و مقاصد ابتدایی شریعت.....
۶۱	۱- نماز.....
۶۲	فصل چهارم : مقاصد شریعت از منظر اندیشمندان.....
۶۲	گفتار اول : اندیشمندان اهل تسنن.....
۶۲	۱- غزالی.....
۶۴	۲- شاطبی.....
۶۶	۳- ابن عاشور.....
۶۸	گفتار دوم : اندیشمندان شیعی معاصر.....
۶۸	۱- شهید سید محمد باقر صدر.....
۶۸	۲- امام خمینی (ره).....
۷۱	۳- شهید مرتضی مطهری.....
۷۲	فصل پنجم : جایگاه قواعد فقهی در سیستم قانونگذاری اسلامی.....
۷۲	گفتار اول : تعریف قواعد فقهی.....
۷۳	گفتار دوم : قواعد فقهی.....
۷۳	۱- قاعده عدالت.....
۷۳	الف - کتاب.....
۷۴	ب - سنّت.....
۷۵	ج - عقل.....
۷۹	۲- نفی ضرر و ضرار.....
۷۹	الف - کتاب.....
۸۰	ب - سنّت.....
۸۱	۳- اصل رعایت مصالح و مفاسد در اوامر و نواهی الهی.....
۸۱	الف - کتاب.....
۸۱	ب - سنّت.....
۸۲	ج - دیدگاه اندیشمندان.....
۸۳	۴- نفی عسر و حرج.....
۸۳	الف - کتاب.....
۸۴	ب - سنّت.....
۸۵	ج - حدیث رفع.....
۸۵	۵- قاعده ید.....
۸۶	۶- اصالت الحلیت.....
۸۶	۷- قاعده جب.....

۸۶قاعده تجاوز.....
۸۷قاعده فراغ.....
۸۹نتیجه.....

بخش چهارم سیستم حقوق مالی زن در اسلام

۹۲فصل اول : بررسی اقسام مالکیت زنان در نظام قانونگذاری اسلامی.....
۹۳گفتار اول : مالکیت اصیل و بالذات.....
۹۳۱- اصل استقلال در تصرفات مالی.....
۹۳۲- سیستم استقلال مالی زوجین.....
۹۶گفتار دوم : مالکیت های تبعی.....
۹۶۱- ارث.....
۹۷۲- دیه.....
۹۸گفتار سوم : مالکیت های حمایتی.....
۹۹۱- مهریه یا صداق.....
۱۰۰۲- نفقه.....
۱۰۰الف - تعریف نفقه.....
۱۰۲ب - فلسفه وجوب نفقه بر مرد.....
۱۰۳۳- حق سکنی و تأمین منزل.....
۱۰۴۴- حق دریافت شیربها.....
۱۰۵۵- حق دریافت اجرت المثل.....
۱۰۶۶- موارد حمایت مالی از سوی حاکم و بیت المال.....
۱۰۶الف - رهاساختن زنان مسلمان از تعهد زندگی با مردان کافر.....
۱۰۷ب - پرداخت نفقه به زنی که شوهرش غایب مفقود الاثر است.....
۱۰۸ج - طلاق قضایی.....
۱۰۸- آیات قرآن.....
۱۰۸- روایات.....
۱۰۹- ادله ثانوی.....
۱۱۰د - متعه طلاق.....

بخش پنجم
 متعه طلاق در متون و منابع اسلامی

۱۵۹ فصل اول : متعه طلاق در آیات قرآن کریم.....
۱۵۹ گفتار اول : تفسیر آیه ۲۳۶ از سوره مبارکه بقره
۱۵۹ ۱- مقاتل بن سلیمان.....
۱۶۱ ۲- محمد بن الحسن الطوسی.....
۱۶۲ ۳- سوراآبادی.....
۱۶۳ ۴- فضل بن حسن طبرسی.....
۱۶۴ ۵- فضل بن حسن طبرسی.....
۱۶۶ ۶- فخرالدین رازی.....
۱۷۱ ۷- ملاً فتح الله کاشانی.....
۱۷۳ ۸- بحرانی.....
۱۷۵ ۹- روض الجنان.....
۱۷۷ ۱۰- کاشانی.....
۱۷۸ ۱۱- محمد علی.....
۱۷۹ ۱۲- زحیلی.....
۱۸۱ ۱۳- فضل الله.....
۱۸۲ ۱۴- بانو امین.....
۱۸۳ ۱۵- الفرقان.....
۱۸۷ گفتار دوم : تفسیر آیه ۲۴۱ از سوره مبارکه بقره.....
۱۸۷ ۱- مقاتل بن سلیمان.....
۱۸۷ ۲- محمد بن الحسن الطوسی.....
۱۸۸ ۳- فخرالدین رازی.....
۱۸۹ ۴- روض الجنان.....
۱۹۱ ۵- میبدی.....
۱۹۱ ۶- طبرسی.....
۱۹۱ ۷- کاشانی.....
۱۹۲ ۸- کاشانی.....
۱۹۳ ۹- فضل الله.....
۱۹۳ ۱۰- بانو امین.....

۱۹۴	۱۱- الفرقان.....
۱۹۶	۱۲- زحیلی.....
۱۹۷	گفتار سوم : تفسیر آیه ۴۹ از سوره مبارکه احزاب.....
۱۹۸	۱- تفاسیر التبیان فی تفسیر القرآن و سورآبادی.....
۱۹۸	۲- فخرالدین رازی.....
۱۹۸	۳- تفاسیر جوامع الجامع، روض الجنان و روح الجنان و مجمع البیان فی تفسیر القرآن
۱۹۸	۴- ابوالفتوح رازی.....
۱۹۹	۵- کاشانی.....
۱۹۹	۶- کاشانی و فضل الله.....
۱۹۹	۷- صادقی.....
۲۰۱	۸- زحیلی.....
۲۰۳	۹- بانو امین.....
۲۰۴	فصل دوم : متعه طلاق در روایات.....
۲۰۴	گفتار اول : روایات شیعی.....
۲۰۷	گفتار دوم : روایات عامه.....
۲۱۰	فصل سوم : متعه طلاق از منظر فقهای شیعه و سنی.....
۲۱۰	گفتار اول : فقهای شیعه.....
۱۶۵	۱- شیخ طوسی.....
۱۶۹	۲- طبرسی.....
۱۷۰	۳- احکام النساء.....
۱۷۰	۴- الفاضل جواد.....
۱۷۱	۵- محقق سبزواری.....
۱۷۱	۶- موسوی عاملی.....
۱۷۱	۷- بحرانی.....
۱۷۱	۸- طباطبایی.....
۱۷۲	۹- شیخ محمد حسن نجفی.....
۱۷۶	۱۰- تستری.....
۱۷۶	۱۱- امام خمینی.....
۱۷۷	گفتار دوم : فقهای عامه.....
۱۷۷	۱- مالک بن انس اصبحی.....
۱۸۰	۲- ابن قدامه.....
۱۸۱	۳- ابن حزم.....
۱۸۶	۴- قرطبی.....
۱۹۸	فصل چهارم : نقد و بررسی و پیشنهادها.....
۲۱۱	فهرست منابع.....
۲۱۶	چکیده انگلیسی.....

بخش اول

کلیات

مقدمه :

حوزه مسایل زنان در عصر گفتمان حقوق بشر و دموکراسی ، جایگاه گسترده ای را در پژوهش های اسلامی معاصر به خود اختصاص داده است. ارتباط نزدیک این حوزه به « خانواده » که در اسلام بستر بنیادین تربیت و تعالی جامعه اسلامی بر آن استوار گشته ، بر اهمیت و حساسیت این حوزه در تحقیقات اسلامی افزوده است. عملیاتی شدن دیدگاه های فقهی اسلام، در چهارچوب فقه قویم شیعه، در گرو تبدیل آنها به قوانین حقوقی روزآمد و کارآمد است . یکی از بهترین راهکارها برای پیمودن روند چنین تبدیلی ، نقد و بررسی عالمانه قوانین موجود در این زمینه، بر پایه مبانی و ادله فقهی ، در چهارچوب سیستم قانونگذاری اسلامی است. نقدهایی از این دست می تواند به پیشنهاد شکل گیری قوانینی بیانجامد که از یک سو، مطابق و سازگار با دیدگاه ها و مبانی اسلامی بوده و از سوی دیگر مؤثر در حل مشکلات جامعه، بالأخص زنان در چهارچوب مقاصد عالی نظام اسلامی باشد.

پژوهش « جایگاه متعه طلاق در سیستم قانونگذاری اسلامی » در شمار پژوهش هایی است که با انگیزه گام نهادن در راه تحقق اهداف فوق آغاز و به انجام رسید. چرا که حقوق مالی زوجه در دوران زوجیت و حتی پس از انحلال نکاح بخش وسیعی از آیات و به ویژه روایات را به خود اختصاص داده است ، به طوری که به جرئت می توان ادعا کرد هیچ مکتبی به اندازه مکتب اسلام به جنس زن توجه نکرده و برای او ارزش و اعتبار قایل نشده است.

در این پژوهش فرآیند فقه شناور که بستری مناسب برای ظهور احکام اضطراری و اختیاری مورد نظر شارع است همراه با تدارک مصلحت و مفسده اولی احکام ، شرایط و مقتضیات ، تدارک مصالح جمعی ، تحقق عدالت اجتماعی ، تأمین مقاصد شریعت و عرصه های مختلف ورود حاکمیت اسلامی فرا راه قرار گرفت تا با به کار گیری اسلوب های خاص تحقیق بتوان الگویی قاعده مند را برای حل مشکلات خاص زنان ارایه نمود که این تحقیق از این نقطه نظر متأثر از شیوه های رایج نبوده، واجد نوآوری است.

غالب منابع مورد استفاده در این پژوهش نیز جزو کتب مرجع و به زبان اصلی (عربی) در دسترس قرار داشت که به دلیل تخصصی بودن موضوع کلیه متون مورد نیاز توسط نگارنده ترجمه گردید.

این اثر مشتمل بر پنج بخش است :

بخش اول کلیات تحقیق شامل طرح مسئله ، ضرورت ها ، پیشینه ، اهداف ، روش ، سئوالات و فرضیه های تحقیق است.

بخش دوم شامل واژه شناسی اصطلاحات پژوهش ، خانواده و اهمیت آن ، اصول حاکم بر خانواده در قرآن ، مدرنیته و پیامدهای آن در عرصه مسایل زنان است که مبانی نظری تحقیق را تشکیل می دهد.

بخش سوم شامل بررسی ویژگی های نظام قانونگذاری اسلامی، مقاصد شرعی، ترسیم مقاصد کلان در مکتب اهل بیت (ع) ، دیدگاه اندیشمندان تشیع و تسنن در خصوص مقاصد شرعی و قواعد فقهیه اساسی و اصلی است.

بخش چهارم شامل سیستم حقوق مالی زن در اسلام و بررسی مالکیت های اصلی، تبعی ، حمایتی و اقسام آنها است.

و در بخش پنجم به بررسی متعه طلاق در متون و منابع اسلامی (تفاسیر ، کتب روایی و کتب فقهی شیعی و سنی) پرداخته شده و در نهایت با استفاده از روش جمع بین ادله به حل تعارضات ظاهری موجود در مستندات سعی گردیده است.

خدای را شاکریم که توفیق انجام این پژوهش را در راستای ترویج و تعمیق باورها و آموزه های دینی بر ما اعطا نمود.

۱-۱- طرح مسئله

طلاق را یکی از مهمترین پدیده های حیات انسانی تلقی می کنند. این پدیده دارای اضلاعی به تعداد جوانب جامعه انسانی است :

طلاق یک پدیده روانی است ، زیرا نه تنها بر تعادل روانی دو انسان ، بلکه بر روح و روان فرزندان ، بستگان ، دوستان و نزدیکان آنان اثر می گذارد.

طلاق پدیده ای اقتصادی است چرا که به گسست خانواده به عنوان یک واحد اقتصادی می انجامد و اثراتی سهمگین در حیات اقتصادی آنان بر جای می گذارد.

پس از وقوع طلاق تغییراتی در حوزه شرایط اقتصادی زندگی نظیر تغییر در مسکن زنان مطلقه (به سوی مکانی پایین تر با اجاره ای کمتر) و حذف بسیاری از امور ضروری زندگی بروز می کند، حتی گاه پیامد نامطلوب اقتصادی طلاق بر نحوه تغذیه زن مطلقه اثر می گذارد.

اغلب زنان مطلقه تلاش می کنند جهت تامین زندگی خود و عدم وابستگی به خانواده پدری و رفع آلام ناشی از طلاق ، شغلی را دنبال کنند. البته در چنین شرایطی معمولاً موقعیت زنان موجب می شود از نظر اقتصادی و اجتماعی شغل مناسبی را انتخاب نکنند.

عدم دسترسی به مشاغلی با درآمد مکفی ، سبب گسترش و تعمیق فقر در میان زنان مطلقه می گردد. بررسی های فقر در جامعه انسانی خصوصاً در ابعاد اقتصادی و اجتماعی حاکی از « زنانه شدن فقر » و بالاتر رفتن آن به ویژه در میان خانواده هایی است که زنان سرپرست آن ها هستند.^۱

به طوری که امروزه منشا بسیاری از نابسامانی و ناملايمات زنان ، به ویژه زنان مطلقه وضعیت اقتصادی نامطلوب و فقر مادی است. تا آنجا که یکی از مشکلات دوازده گانه زنان در سندپکن « فقر » عنوان شده ، که زمینه ساز سوء استفاده و نا امنی های روانی و جسمی زنان گردیده که دستاورد آن آسیب های فردی و اجتماعی چون ایدز ، قچاق زنان ، روسپیگری ، خشونت جنسی و بالاخره اسارت در دام صاحبان زر و زور و قدرت و کامروایی و هوسرانی است. این در حالی است که اسلام دین عدالت است و از دو ویژگی « جامعیت » و پاسخگویی « فرا زمانی و فرا مکانی »

۱- کمالی، افسانه ، زنان فقر مضاعف، فصلنامه رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی ، شماره ۱۲ ، ۱۳۸۳ ، ص ۲۰۰

برخوردار است. اسلوب قانونگذاری اسلامی نیز متضمن تدارک « اصل کرامت » و « اصل امنیت و سکونت » انسان است.

لذا در سیستم قانونگذاری اسلام حقوق هیچ دسته و طایفه ای ضایع نشده ، برای هر کسی حقوق متناسب با وضعیت طبیعی او به نحو احسن در نظر گرفته شده است. اسلام در مورد خانواده ، زن و مسایل مرتبط با او نیز از خود برنامه و نظام قانونی دارد ، به طوری که مقصد اسلام در مسئله زن « حفظ کرامت » و « سلامت نفس » اوست که خود « سلامت نسل » را به دنبال خواهد داشت. چنانچه زن به دور از انصاف و منطق با طلاق از سوی شوهر مواجه گردد ، شرع مقدس اسلام احکامی وضع و دستوراتی صادر نموده و برای زنان مطلقه حقوقی و بر مردان تکلیفی مقرر داشته که در قرآن مجید و کتب فقهی مذکور است. اینجاست که می بینیم در برقراری عدالت از سوی قانونگذار حکیم بهترین دستورات صادر گردیده و نهایت دقت به عمل آمده و راه های تخطی مسدود شده است.

یکی از حقوق مالی حمایتی اسلام از زنان مطلقه ای که طلاق آنها با خواست و اراده شوهر واقع شده متعه طلاق است که در آیاتی چند از قرآن کریم ، کتب روایی و فقهی معتبر شیعه و سنی بدان تصریح شده است.

با بررسی نظرات و تفاسیر موجود از این آیات می توان آنها را به دو دسته تقسیم کرد :

۱- دسته ای از فقها و مفسرین اصطلاح متاع وارده در این آیات را حمل بر مهریه نموده و خاص زنان مطلقه ای دانستند که مهریه ای برای آنان مقرر نشده و پیش از نزدیکی طلاق داده شده اند.

۲- دسته دیگر این اصطلاح را یک حق مالی مزید بر مهریه دانستند که به همه زنان مطلقه تعلق می گیرد. چه مهریه ای مقرر شده باشد یا مقرر نشده باشد. که این دو تفسیر مبنای آرایه نظرات متفاوت از سوی فقها در این زمینه گردیده است.

مسئله پژوهش حاضر بررسی این است که آیا متعه طلاق از فروع مهریه بوده ، خاص مطلقات غیر مدخوله غیر مفروضه است یا اینکه متعه طلاق حق مالی جداگانه و مزید بر مهر بوده و به همه

زنان مطلقه مدخوله و غیر مدخوله ، مفروضه و غیر مفروضه تعلق می گیرد ، تا علاوه بر جبران شکستگی خاطر زنان مطلقه ، با شیوه و اسلوب زیبایی قانونگذاری حکیمانه از توسعه فقر و اضطراب تنگدستی در میان این قشر پیشگیری به عمل آید.

در پی حل این مسئله و به منظور اعمال نگرش همه جانبه اسلام ، ابتدا به شناخت اهداف و مقاصد شرعیه سیستم قانونگذاری اسلامی که منجر به حمایت های مالی خاصی از زنان گردیده است می پردازیم و متعه طلاق را نه به صورت جزئی بلکه در چارچوب سیستم قانونگذاری اسلامی بررسی می نماییم.

سپس به بررسی انواع مالکیت های به رسمیت شناخته شده برای زنان در قانونگذاری اسلامی می پردازیم.

و در نهایت به تبیین نظرات مفسران و فقهای صاحب نظر و بررسی ادله هر یک از آنها و روایات مذکور در این خصوص اشاره نموده و با به کارگیری قواعد علم اصول فقه به بررسی آیات مذکور و انطباق آنها با اهداف مورد نظر شارع در حمایت های مالی از زنان می پردازیم تا در مورد اصل وجودی این حق مالی (متعه طلاق) ، مطلقات مستحق آن و مقدار آن به یک نظریه نزدیک به واقع دست یابیم.

۲-۱- ضرورت تحقیق

۱- تبیین مبانی فقهی قوانین مربوط به زنان از جمله متعه طلاق :

در نظام ما که نظامی مبتنی بر مکتب اسلام است ، قانونگذاری با الهام از احکام اسلام شکل می گیرد. در مواردی هم که یک نهاد حقوقی از سیستم های حقوقی دیگر عاریه گرفته می شود، عدم مغایرت آن با احکام و موازین اسلام شرط اعتبار آن است.^۱ ضروری است تا جایگاه فقهی قوانین از جمله متعه طلاق را که در «بند ب» از تبصره « ۶ » ماده واحده قانون اصلاح مقررات مربوط به طلاق ذکر شده را بررسی کرد.

۱- اصل چهارم قانون اساسی : « کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر این ها باید براساس موازین اسلامی باشند... »

۲- بررسی سئوال ها و ابهام ها :

در مورد متعه طلاق ، سئوال ها و ابهام های متعددی مطرح است که کار را برای قانونگذاران و مجریان دشوار ساخته و موجب اختلاف نظر شده است که انعکاس آن را می توان در فرآیند تصویب بند « ب » از تبصره ۶ ماده واحده قانون اصلاح مقررات مربوط به طلاق مشاهده نمود. به طوری که این ماده واحده در سال ۱۳۷۰ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. ولی به علت اختلاف نظر مجلس و شورای نگهبان در مورد مبنای شرعی آن ، این قانون به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارجاع شد و در آبان ماه ۱۳۷۱ به تصویب مجمع رسید ، اما همچنان در مورد میزان متعه تعیین شده برای زنان مطلقه از سوی محاکم قضایی جای تأمل وجود دارد. طرح این سئوال ها و تلاش برای ارایه پاسخ های فقهی یکی دیگر از ضرورت های این مجموعه است.

۳- عملیاتی شدن دیدگاه های فقهی اسلام در حوزه زنان ، در چهارچوب فقه قویم شیعه :

این کار در گرو تبدیل شدن دیدگاههای مترقی اسلام به قوانین حقوقی روزآمد و کارآمد است. یکی از بهترین راهکارها برای پیمودن روند چنین تبدیلی ، نقد و بررسی عالمانه مبانی و ادله فقهی قوانین است. نقد و بررسی هایی از این دست می تواند به پیشنهاد و شکل گیری قوانینی بیانجامد که از یک طرف ، مطابق و سازگار با دیدگاه ها و مبانی اسلامی و از طرف دیگر مؤثر در حل مشکلات زنان در چارچوب مقاصد عالی نظام اسلامی باشد.

۳-۱ - پیشینه تحقیق

با توجه به اینکه بحث از متعه طلاق در آیاتی چند از سوره های مدنی قرآن کریم (بقره و احزاب) عنوان گردیده است بنابراین ، سابقه این مسئله به زمان نزول کتاب آسمانی اسلام « قرآن » و پیامبر بزرگوارش باز می گردد.

از سوی دیگر علاوه بر کتابت آیات قرآن ، فرامین و دستورات شخص ایشان نیز توسط صحابه آن حضرت به ویژه امام علی (ع) به رشته تحریر درآمد ، به علاوه شیعیان در بخش حدیث فرمایشات ائمه معصومین (ع) را نیز حجت دانسته و از مواهب آن بهره مند هستند.

بر اساس اسنادی که نگارنده در طول انجام پژوهش به آنها دست یافت بحث از متعه طلاق را از قرن دوم هجری در کتب معتبر تفسیری شیعه و سنی می توان مشاهده نمود که در فصل چهارم نمونه هایی از آنها از نظر خواهد گذشت ، در کتب روایی هر دو فرقه نیز روایاتی از رسول اکرم (ص)، امام علی (ع) ، امام حسن (ع) ، امام صادق (ع) و امام باقر (ع) در این زمینه صادر گردیده است.

در کتب مرجع فقهی شیعی و سنی نیز بحث از متعه طلاق توسط فقهای بزرگ و صاحب نام هر دو فرقه مطرح شده و به استنباط نتایج متفاوت انجامیده است. پس از بررسی های تفاسیر ، روایات و نظرات فقهی مذهب تشیع و تسنن می توان به دو برداشت عمده درخصوص متعه طلاق دست یافت :

۱- نظر مشهور : که موافق با آرای اکثریت مفسرین و فقها هر دو مذهب شیعی و سنی است. طبق این نظر متعه طلاق خاص مطلقاتی است که در عقد نکاح برایشان مهر تعیین نشده و پیش از نزدیکی طلاق داده شده اند. بنابراین متعه طلاق حقی مالی است که جایگزین مهریه این دسته از زنان مطلقه می شود.

۲- نظر خلاف مشهور : که معدودی از اندیشمندان اسلامی به آن قائلند ، مطابق این نظر متعه طلاق حقی مالی برای همه زنان مطلقه است چه برایشان مهر تعیین شده باشد یا مهر تعیین نشده باشد ، چه پیش از نزدیکی طلاق داده شده باشند یا پس از نزدیکی. که در این پژوهش ، این نظرات به تفصیل مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت.

در جستجو از کتبی که به طور خاص به مسئله متعه طلاق پرداخته باشد پس از تتبع بسیار به سه عنوان کتاب دسترسی حاصل شد :

۱- کتاب « نفقه المتعه بین الشریعه و القانون » : تألیف دکتر احمد فتحی بهنسی ، مؤلف در این کتاب به بررسی حقوق زوجیت از جمله اقسام نفقه و موجبات آن و به بحث « نفقه المتعه » می پردازد. از آن جایی که نویسنده سنی مذهب است در ادامه به نقل آرای مذاهب اهل تسنن

(حنفیه ، شافعیه ، مالکیه ، حنابله ، ظاهریه و جمهور فقها) پرداخته ، برداشت آنها را از آیات سه گانه نازل شده در موضوع متعه طلاق بیان می نماید.

۲- کتاب « احکام الطلاق فی الشریعه الاسلامیه » : تألیف مصطفی بن العدوی. مؤلف در این کتاب صریحاً بیان می دارد که متعه حق هر مطلقه ای است خواه با او نزدیکی شده باشد یا نزدیکی نشده باشد ، خواه برایش مهر معین شده باشد یا مهر معین نشده باشد ، سپس آرای مخالفین این نظر را همراه با دلایلشان نقل نموده ، بر ردّ نظر مخالف و اثبات نظر مختار استدلال می آورد.

۳- کتاب « حقوق مالی زوجه » تألیف فرج الله هدایت نیاگنجی .

مؤلف در این کتاب به بررسی حقوق مالی زوجه ، از جمله اجرت المثل ، متعه طلاق ، نحله و مهریه می پردازد و پس از بیان آیات و روایات مرتبط با متعه طلاق نظر استحباب پرداخت متعه طلاق به مطلقات مدخوله مفروضه را می پذیرد.

همچنین منابعی که مورد استفاده بسیار در این پژوهش داشته اند عبارتند از :

وسایل الشیعه لتحصیل مسایل الشریعه ، علل الشرایع ، الموافقات فی اصول الشریعه ، اهداف دین از دیدگاه شاطبی ، المستصفی من علم الاصول ، اصول کافی ، بحار الانوار ، قواعد فقه ، جواهر الکلام ، صحیفه نور ، تهذیب الاحکام ، آثار شهید مطهری و

۴-۱ - هدف ها

- ۱- دستیابی به احکام و دستورات شرع مقدس اسلام در زمینه حقوق و تکالیف خانواده و انفاق.
- ۲- احیای یکی از حقوق زنان پس از طلاق (متعه طلاق) در زمینه حمایتهای مالی از زن که در قرآن مجید و کتب فقهی مذکور است.
- ۳- آشنایی بیشتر با اهداف و مقاصد ابتدایی ، میانی و کلان شرعی در حمایتهای مالی از زن .
- ۴- بررسی نظرات فقها و مفسرین و ادله آنها در خصوص حقوق مالی زن پس از طلاق (متعه طلاق).
- ۵- ایجاد بستر مناسب علمی و نظری در تدوین و اصلاح قوانین موضوعه در زمینه حقوق مالی زنان پس از طلاق بر مبنای احکام اسلام.